

УДК 351:331.556

Г. П. Плисенко,

науковий співробітник проблемної науково-дослідної лабораторії соціальних досліджень ринку праці ІПК ДСЗУ

НЕЛЕГАЛЬНА МІГРАЦІЯ В КОНТЕКСТІ НЕЛЕГАЛЬНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ УКРАЇНИ

G. P. Plysenko,

Fellow problem research laboratory of social studies labor market Institute training

State employment service of Ukraine, Kyiv

ILLEGAL MIGRATION IN THE UKRAINE ILLEGAL EMPLOYMENT

В статті розглянуто нелегальну міграцію, як один із факторів поширення нелегальної зайнятості в Україні. Проаналізовано сучасні тенденції поширення нелегальної міграції. Виявлено економічні фактори зростання нелегальної міграції в Україні. Проаналізовано вплив нелегальної міграції на вітчизняний ринок праці.

The article deals with illegal migration as one of the factors of the spread of illegal employment in Ukraine. Analyzed current trends of illegal migration. Economic growth factors found illegal migration in Ukraine. The influence of illegal immigration on the domestic labor market.

Ключові слова: нелегальна міграція, нелегальна зайнятість, «тіньова економіка», праця.

Keywords: illegal immigration, illegal employment, "shadow economy" work.

Постановка проблеми. На функціонування ринку праці в Україні впливає багато різних факторів, створюючи соціально-економічні проблеми, і одним з них є міграція в контексті нелегальної зайнятості. Високий рівень міграційних процесів присутній майже в кожному сучасному соціумі. Тому фактично всі країни світу залучені в міграційні процеси на національному та наднаціональному рівнях. Головною проблемою зайнятості трудових мігрантів є поширення тіньових відносин, а також попит тіньової економіки на практично безцінну та неофіційну працю мігрантів. Тіньова економіка та нелегальна зайнятість населення є перешкодою на шляху економічного зростання українського суспільства. Це явище має на меті приховування або маскування заборонених видів діяльності (підпільного виготовлення зброї, вибухових пристроїв, наркотиків, ліків, горілки тощо), використання незаконно найнятих працівників як рабської сили. Відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки України» серед низки чинників тінізації національної економіки визначена як загроза національним інтересам і національній безпеці України [1].

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Дослідження нелегальної міграції у різних її аспектах здійснювали такі вітчизняні науковці, як Боков О. [8], Лібанова Е., Левковський В. [9], Малиновська О., Олефір В. [12], Цвігун Д. [12], Чернобай А. [13] та ін.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Наважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених нелегальній міграції, слід зазначити, що багато питань в цій сфері залишаються невирішеними. На думку автора, недостатня увага приділяється дослідженню нелегальній міграції, як одного із основних факторів розвитку нелегальної зайнятості.

Постановка завдання. Провести дослідження нелегальної міграції, як одного із чинників поширення нелегальної зайнятості в Україні.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Стратегією національної безпеки України проголошено, що стратегічні підходи до процесу реформування системи державного управління міграційними процесами та створення ефективного механізму протидії нелегальній міграції спрямовані на забезпечення прав і свобод громадян, ефективний контроль за міграційними процесами, боротьбу з нелегальною міграцією, захист національного ринку трудових ресурсів, сприяння запровадженню безвізового режиму з Європейським Союзом [3].

За даними Державної служби статистика України кількість прибулих мігрантів в 2015 році збільшилася на 114,2% в порівнянні з 2014 роком (див.рис.1). Можемо спостерігати наступну тенденцію зміни динаміки приросту кількості прибулих мігрантів до України: найбільший приріст відбувся в 2013 р. і склав 328,7%, найменший – в 2014 р., який склав 58,8%. Така тенденція може свідчити, що можливе зменшення потоку мігрантів до нашої країни пов'язана із загостренням політично-економічної ситуації.

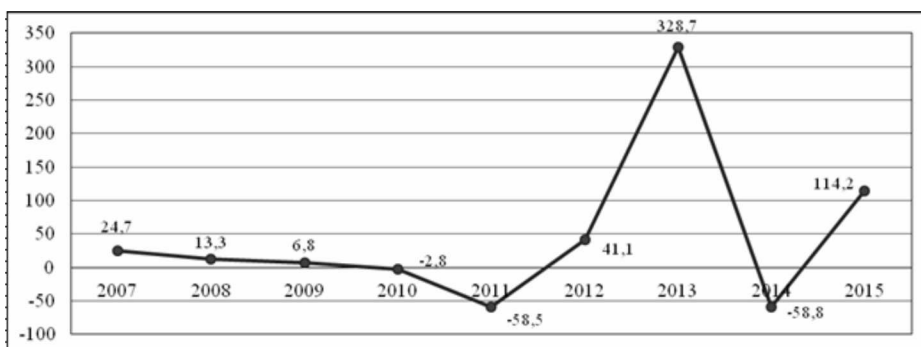

Рис. 1. Динаміка зміни кількості прибулих мігрантів до України за 2007 – 2015 рр., тис. осіб

Джерело: складено автором на основі даних [5]

З кожним роком відмічається тенденція до збільшення кількості саме нелегальних мігрантів про що свідчать дані Державної міграційної служби: в 2016 р. на території України виявлено 6,4 тис. нелегальних мігрантів, в 2015 р. понад 5,1 тис., в 2014 р. 3,1 тис. осіб [6]. Найчисельнішу групу склали громадяни Росії – 29%. Вихідці з Азербайджану становили 12%, Узбекистану – 9%, Грузії – 6%, Молдови – 5%, Вірменії – 5%, Афганістану та Китаю – по 3% [10]

Динаміка зміни кількості затриманих нелегальних мігрантів наведена на рис.2. За період з 2007 – 2015 рр. спостерігається тенденція до поступового зменшення кількості затриманих нелегальних мігрантів протягом останніх 8 років, крім 2015 р., де даний показник збільшився на 0,85 тис. осіб або на 89,5% в порівнянні з 2014 р.

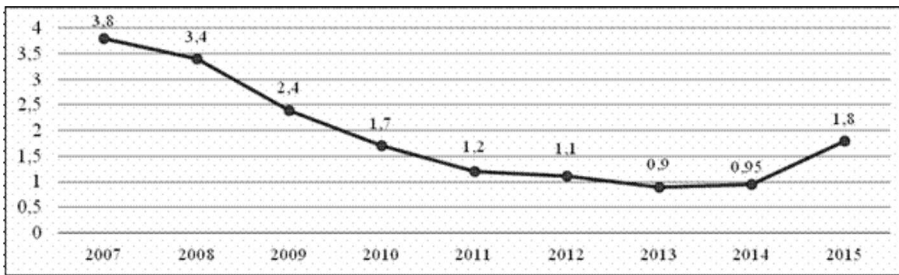

Рис. 2. Динаміка зміни кількості затриманих нелегальних мігрантів за 2007 – 2015 рр., тис. осіб

Джерело: складено автором на основі даних [4]

У 2015 р. найчисельнішу групу серед затриманих нелегальних мігрантів на кордоні України становили вихідці з Афганістану – 37%, Сирії – 11%. Громадян Молдови було 7%, Грузії – 6%, Іраку – 5%, Сомалі – 5% [10].

Нелегальна міграція – це нелегальний в'їзд у державу не постійного місця проживання та виїзд за її межі; нелегальне перебування на території держави не постійного місця проживання (проживання без чинного документального оформлення тривалий час (протягом року і більше); напівлегальне прибуття у державу не постійного місця проживання (мета поїздки не відповідає зазначеній у візі) і подальше нелегальне проживання в Україні для підготовки нелегального виїзду до іншої країни [12, с. 84].

Україна належить до країн зі змішаними потоками нелегальних мігрантів: вона виступає як країною виїзду, так і країною прийняття нелегальних мігрантів. З України нелегально виїжджає за кордон як певна кількість населення, яке постійно проживає на її території, так і прибулі, що тимчасово нелегально перебувають у країні з метою подальшого (нелегального) виїзду за кордон. Негативні наслідки від нелегальної міграції, властиві країнам виходу і входу нелегальних мігрантів, в Україні не тільки виявляється з усією повнотою, але й значно посилюються [8].

Відповідно до Концепції державної міграційної політики, незаконна (нелегальна) міграція – незаконне перетинання державного кордону іноземцями та особами без громадянства (крім випадків, коли особа, яка здійснила такий перетин, захищена ст. 31 Конвенції про статус біженців 1951 року та ч. 5 ст. 9 Закону України Про біженців та мають обґрунтовану мету набуття захисту в Україні, через надання статусу біженця чи притулку, допоміжного чи тимчасового захисту в установленому законодавством порядку), а також перебування та ухилення від виїзду з України після закінчення визначеного терміну законного перебування та втрати підстав для подальшого перебування [2].

Економічними чинниками зростання нелегальної міграції в Україні виступають: нестабільна економічна ситуація в державі, зниження рівня життя громадян, яке супроводжується безробіттям, невилплатою зарплатні, позбавленням соціальних пільг, утворення соціальної основи детермінації злочинів, пов'язаних із задоволенням природних життєвих потреб населення. Нелегальна міграція як форма організованої злочинності посідає одне з перших місць за прибутковістю, створює значний сектор «тіньової економіки», масове прибуття мігрантів значно погіршує умови життя корінного населення, загострює соціальні конфлікти між місцевими жителями і приїжджими, слабке матеріальне забезпечення державних органів і установ, які займаються нелегальною міграцією, висока вартість депортації нелегальних мігрантів (депортація одного нелегального мігранта з України коштує близько 1000 доларів США), поширення корупції та зловживань у сфері контролю та запобігання нелегальній міграції, корупційні дії посадовців щодо приховування нелегальних мігрантів, їх легалізації, безпосереднє прикриття злочинних угруповань, які займаються контрабандою людей, наявність суперечностей, коли на фоні збільшення кількості заможних і багатих людей, зростання їхніх прибутків багато державних службовців, наділених повноваженнями у забезпеченні охорони кордону, не мають навіть помірному достатку (див.рис.3).

Рис. 3. Економічні чинники, що створюють умови нелегальної міграції

Джерело: узагальнено автором [8, 9, 12]

Праця – це одне із основних джерел багатства, фактор зростання виробництва. Суспільство завжди зацікавлене питанням про ефективність використання робочої сили, оскільки доведено, що зростання безробіття на 1% скорочує валовий національний продукт на 2%. Ринок праці – основний регулятор зайнятості населення, ефективність якої забезпечується саме через ринок праці. Необхідні передумови цієї ефективності в Україні закладені в трудовому законодавстві держави [7].

Метою нелегальної зайнятості населення, крім приховання доходів, є ще й приховання забороненої діяльності та зайнятих нею громадян. Основним принципом формування і розвитку нелегального ринку праці (нерегламентована і передусім нелегальна зайнятість) завжди є особиста (колективна) власність і

відповідна зацікавленість певної групи людей в одержанні незаконних доходів.

Найпоширеніша форма нелегальної зайнятості – утримання робочої сили без укладення передбачених чинним законодавством договорів між підприємцями-фізичними особами та найманими працівниками, переважно таких працівників трудиться по 10 – 12 годин на день, часто позбавлений повноцінних вихідних і виплат за лікарняними листками, та й розмір його майбутньої пенсії під великим запитанням. Але проблема тут не лише у нечистих на руку роботодавцях, а й в тому, що частина найманих працівників вважає для себе прийнятною працю в «тіні». Одних приваблює те, що заробіток не оподатковується і таким чином є вищим, іншим подобається спрощений порядок прийому на роботу: ні конкурсного відбору, ні податкових декларацій, навіть трудової книжки зазвичай не вимагають. Нелегальна міграція сприяє розширенню тіньового ринку праці. Нині проблема нелегальної міграції вийшла за межі окремих держав і перетворилася на світову: вона є реальною загрозою для громадської безпеки, сприяє зростанню злочинності, поширенню небезпечних захворювань, обумовлює підпільний ринок праці. Своїми проявами вона дестаблізує національний ринок праці, призводить до масових порушень прав мігрантів, створює кримінальну та соціальну напругу в місцях концентрації нелегалів тощо [13].

Дешева праця і відсутність будь-яких зобов'язань роботодавців стосовно нелегальних мігрантів підтримують стійкий попит на нелегалів на ринку праці.

Нелегальні мігранти зайняті, як правило, у тіньовому секторі економіки, який не приносить державі податкових надходжень. Водночас нелегальна міграція є досить рентабельним бізнесом. За підрахунками Служби безпеки України, через територію України проходить не менше 50 тис. нелегалів за рік. За кожну людину, яку переправляють через кордони, організатори трафіку беруть від 7 до 15 тис. дол. – залежно від пунктів відправлення та призначення. Правоохоронці європейських країн переконані, що сукупний прибуток злочинного світу від переправлення мігрантів до ЄС сягає кількох мільярдів доларів на рік [13].

Тіньова зайнятість провокує понижувальний вплив мігрантів на рівень оплати праці в галузях їх переважної зайнятості. У тіньовій економіці поширені практики створення робочих місць з максимально заниженою ставкою заробітної плати, що створюють конкуренцію місцевим працівникам, які могли б претендувати на неї, якщо вона оплачувалася.

Однією з основних причин збереження істотних масштабів тіньової зайнятості мігрантів є великий обсяг податкових зборів, яким обкладається заробітна плата мігрантів.

Збереження значного сегменту тіньової зайнятості перешкоджає економічному зростанню і формуванню розвинених ринкових відносин, тому необхідно вирішувати цю проблему. Рішеннями даної проблеми можуть бути засоби міграційної політики. Необхідні заходи економічного впливу на роботодавців, включаючи перевірки та контроль за їх діяльністю державними органами з питань праці, інструменти антимонопольної політики, страхові і кредитні механізми. Окремих результатів можна домогтися впливом і на самих мігрантів. Потрібно переконати мігрантів в тому, що вони можуть заявити про такі порушення прав з боку роботодавця, як невивплата заробітної плати, відмова від укладення трудового договору, «сіра» зарплата тощо.

Більшість незаконних мігрантів, не маючи реальної можливості легалізуватися в Україні, випробуючи труднощі, такі, як нестача грошей чи відмова в дозволі на в'їзд у бажану країну, затримуються в Україні на дуже тривалий період. Вони поповнюють кримінальне середовище, на ґрунті якого поширюється наркобізнес, торгівля зброєю, незаконна комерційна діяльність, що служить у тому числі оплатою за подальше переправлення незаконних мігрантів у країни Західної Європи [9].

Існування нелегальної міграції є результатом прогресуючої диференціації доходів різних груп населення, сильної регіональної відмінності в рівні соціально-економічного розвитку, соціальної нерівності та диспропорції економічного розвитку. Перешкоджаючи вирівнюванню умов для ринкової конкуренції, нелегальна імміграція сприяє наповненню ринку праці некваліфікованою робочою силою, що може вплинути на продуктивність праці і його якість. Нелегальна імміграція, як явище, тягне за собою безліч негативних наслідків, які зачіпають як самих нелегалів, так і держави, в які вони незаконно іммігрують [11, с. 106]. Вимагає подальшого удосконалення чинне законодавство, державна міграційна політика, регіональна практика в даній сфері, система взаємодії між різними структурами, що мають відношення до протидії нелегальній міграції. На сьогодні особливо актуальними є питання щодо формування повноцінного комплексу кримінально-правових заходів протидії нелегальній міграції; жорсткості економічних санкцій стосовно роботодавців, котрі наймають нелегальних працівників; формування єдиного інформаційного простору і ринку праці країн; організації взаємодії МВС України з зацікавленими відомствами інших держав по спільному виявленню та припиненню діяльності злочинних груп, що займаються організацією каналів незаконної імміграції [9].

Висновки. «Тіньова» зайнятість негативно впливає на реалізацію національними ринками праці державних програм зайнятості та спрямована проти людини позбавляє її соціального, пенсійного та медичного забезпечення. Нелегальна зайнятість, уникнення оподаткування зменшує надходження до бюджету, що обмежує соціальні можливості держави. Легалізація «тіньового» сектору може стати важливим засобом подолання кризових явищ в економіці.

Список використаних джерел.

1. Закон України «Про основи національної безпеки України» із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 15 грудня 2005 року № 3200IV, від 1 липня 2010 року № 2411VI: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
2. Концепція державної міграційної політики України. Указ Президента України від 30.05.2011 року № 622/2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/622/2011>
3. Про Рішення Ради національної безпеки і оборони від 06.05.2015 р. «Про Стратегію національної безпеки України». Указ Президента України від 26.05.2015 р. №287/2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0008525-15>
4. Державна прикордонна служба України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dpsu.gov.ua>
5. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Державна міграційна служба України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dmsu.gov.ua/statistichni-dani/2945-statystyka>
7. Богиня Д. П. Основи економіки праці: навч. посіб. / Д. П. Богиня. - 3-тє вид. - К.: Знання-Прес, 2002. – 270 с.
8. Боков О.В. Міграційні процеси населення України в умовах її інтеграції до світового економічного простору / О.В. Боков // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. Вип. №10 (125), НДЕІ, Київ, 2012. – С. 200 – 206.
9. Левковський В.Ф. Нелегальна міграція – загроза національній безпеці України. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [file:///C:/Users/User/Desktop/boz_2007_16_8%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Desktop/boz_2007_16_8%20(1).pdf)
10. Міграція в Україні факти і цифри. Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://iom.org.ua/sites/default/files/ff_ukr_21_10_press.pdf
11. Національна політика світових країн по протидії нелегальній міграції у сучасний період // Підприємництво, господарство та право. – № 1. – К., 2003. – С. 103 – 106.
12. Олефір В. Еволюція та сутність поняття нелегальної міграції / В. Олефір, Д. Цвігун // Право України. – 2005. – №4. – С.81 – 84
13. Чернобай А. Нелегальна зайнятість населення та шляхи її подолання в Україні / Антоніна Чернобай // Вісник Національної академії прокуратури України. - 2012. - № 2. - С. 83 - 88.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2017 р.